

Barndommens historikere i midten af 1990'erne

AF

NING DE CONINCK-SMITH

I 1989 offentliggjorde den engelske kvinde- og idéhistoriker Ludmilla Jordanova et essay om historikernes forhold til børns historie, *Children in History. Concepts of Nature and Society*.¹ Heri hævdede hun, at denne del af historievidenskaben var en særlig hård nød at knække. Det kan nemlig ikke entydigt slås fast, hvad der gør et barn til et barn. Aldersmæssigt har det svinget meget fra sted til sted, fra tid til tid og fra køn til køn. Det har snarere været sammenhængen end alderen, der har været afgørende for, om et barn er barn eller voksen. I dagens Danmark falder eksempelvis den kriminelle lavalder ikke nødvendigvis sammen med undervisningspligtens ophør, med myndighedsalderen eller menstruationens indtræden. Ligesom fosterteknologien dagligt rykker ved vores nedre grænser for, hvornår et foster er et barn med ret til liv.

Men børnene og deres historie udgjorde også i Ludmilla Jordanovas øjne en af de større udfordringer for historieforskningen, fordi enhver voksen er dybt personligt engageret i fænomenet. Alle voksne har været børn, en stor del af dem får senere hen børn selv. Og uanset man kan lide det eller ej, så skriver enhver barndomsforsker på sin egen barndom - og også meget ofte på sine børns. Det er voksne, som definerer hvad der tilhører barndommen, og hvad som ikke gør. Og i den proces indgår voksnes forhistorie såvel som deres forstand på og forventninger både til børn og til samfundets fremtid. Derfor er det ikke så besynderligt, siger Jordanova, at barndomshistorien gennemgående er så moraliserende. For vores syn på børn og deres natur er dybt moralsk. Det besynderlige ligger i, at så få historikere tilsyneladende er sig bevidst, at de i lige så høj grad producerer indlæg i en børnepolitisk debat som historievidenskabelig forskning.

¹ Ludmilla Jordanova: *Children in History: Concepts of Nature and Society* i G. Scarre: *Children, Parents and Politics*. Cambridge University Press, 1989, s. 3-24.

Som bevis for hendes påstande trak hun et klassisk eksempel frem, nemlig 1970'ernes debat om børn havde fået det bedre eller værre op igennem historien. På den ene side stod Philippe Ariès og hans berømte udlægning af barndommens historie fra 1960;² på den anden side amerikanske psykohistorikere, anført af historikeren Lloyd deMause.³ Ariès var af den opfattelse, at barndommen siden renaissanceen var blevet et livsvigtigt projekt for voksne, hvor den før havde været dem ligegyldig. Hvor Ariès ikke fortolkede denne udvikling, som noget entydigt positivt, så havde deMause den stik modsatte opfattelse. Han mente, at Ariès idylliserede fortiden på nutidens bekostning, og at forældre i ældste tid havde været langt mindre følsomme overfor barnet og dets behov end det var tilfældet i efterkrigstidens USA.

Som mange historikere siden nægter Jordanova at tage stilling i denne strid. Derimod ser hun debatten, som et symptom på den tvetydighed, voksne konstant lægger for dagen, når talen falder på børns natur. Igennem 300 år har voksne bestræbt sig på at vriste barndommen ud af moralens og arvesyndens favntag og gøre den til et spørgsmål om natur. Læger, psykologer og pædagoger har bistået forældrene - og alligevel viser de evigt tilbagevendende diskussioner om, hvad der er godt og skidt for børn, at natur og moral er to sammenflettede størrelser. Det vi til enhver tid definerer som børns natur og behov er ikke naturgivent, men en kulturelig og social forvaltning af menneskets biologiske muligheder. Barndommen er altså en konstruktion - ligesom barndommens historie også er det.

Arven efter Ariès

Netop fordi barndommens historie tager farve af det samfund den skrives ind i, er debatten mellem Ariès og deMause passé idag. Ungdomsoprør, kvindebevægelse og barndommens institutionalisering har sat deres tydelige præg på de senere års barndomshistorie. Familiehistorien er blevet til en historie om far, mor og børn,⁴ og det historiske blik har flyttet sig længere op i tid. Hvor Ariès og deMause så nutiden i lyset af barndommen før år 1800 ca., og historikerne i 1980'erne koncentrerede sig om århundredeskiftet, så har interessen i 1990'erne samlet sig om det 20. århundrede.

² Philippe Ariès: *L'Enfant et la vie familiale sous l'ancien régime*, Paris: Librairie Plon, 1960.

³ Lloyd deMause (red.): *The History of Childhood*, New York: The Psychohistoric Press, 1974.

⁴ Se bl.a. temanr. af *Nyt Forum for Kvindeforskning*, maj 1992: *Far, mor og børn*.

Denne udvikling er i korte træk forløbet således: Indtil midten af 1970'erne var Ariès's tilgang til barndommens historie fremherskende. Barndommens og familiens historie var i et arièsk perspektiv to sider af samme sag. Det var helt i overensstemmelse med, at de første årtier efter afslutningen af 2. Verdenskrig overalt i den vestlige verden stod i familiens tegn. Familien udgjorde den stabile grundvold for fremtidens demokratier, det var alle fra socialdemokrater til konservative og kristelige politikere enige om. Husmoderafløserne skulle lette de pressede mødre for en stund, bedre boliger højne familiens trivsel og børnetilskud forbedre økonomien. Og børnepyskologerne satte fokus på samspillet mellem børn og forældre, især på forholdet mellem børn og deres mor. Det var således ikke overraskende, at Ariès valgte at anskue barndommen fra familiens perspektiv. Hvad der måske var mere overraskende for samtiden var, at Ariès ikke var udelt begejstret for den borgerlige familie, idet børns udfoldelsesmuligheder efter hans opfattelse var blevet stadig mere indskrænkede. Netop denne åbenlyse kritik af den borgerlige familie forklarer formodentlig, hvorfor Ariès's bog forblev *bogen* om barndommens historie langt op i de familiefjendtlige 1970'erne. Selvom den med god grund kunne kritiseres for kun at handle om overklassen og dens drengebørn.

Med kvindeforskningens indtog i 1970'erne ændrede perspektivet på barndommen sig. Det var som familiefædre med hjemmegående koner, at 1960'ernes og 1970'ernes mandlige forskere oplevede deres børn, de kvindelige forskere, som nu begyndte at befolke universiteterne, oplevede dem derimod fra rollen som dobbeltarbejdende mødre. Familien gled i baggrunden, moderskabet blev kvindeforskernes indfaldsvinkel på barndommens historie. Det var i social control teoriernes og diskursanalysernes velmagtsdage; både mødre og børn blev til brikker i et spil, hvor mændene, kapitalismen og de nye professioner fra lægerne over lærere til filantropiens medarbejdere var aktørerne. Børn var noget kvinder blev pålagt at føde og opdrage i nationens og racens interesse,⁵ og ofte omtales Jacques Donzelot's bog *La police des familles* fra 1977,⁶ som det værk, der for alvor fik skabt opmærksomhed omkring moderskabet som en historisk konstruktion og lægevidenskabens andel heri. Forskerne tog påstanden om barndommen som et voksenskabt fænomen på ordet. De voksne trådte ind på barndommens scene, hvorimod børnene og deres liv blev henvist til kulissen.

⁵ Se f.eks. Anna Darwin: Imperialism and Motherhood, History Workshop Journal, Issue 5, Spring 1978, s. 9-66.

⁶ Jacques Donzelot: *La police des familles*, Paris: Minuit 1977.

Op igennem 1980'erne måtte social control fortolkerne høre mange hårde ord for at gøre kvinder – såvel som børn – til passive ofre for staten og videnskaben. Med bogen *Heroes of their Own Lives* fra 1988⁷ viste den amerikanske historiker Lynda Gordon en anden vej. I bogen fulgte hun kvinder fra Bostons slum, mens de i slutningen af det 19. århundrede sloges for at holde sammen på sig selv og deres børn i en atmosfære af drukne og voldelige ægtemænd og ihærdige socialarbejdere udsendt af Massachusetts Society for the Prevention of Cruelty to Children (MSPCC). Arkiverne afslørede ikke blot, hvordan kvinder på de laveste trin af den sociale stige forvaltede deres moderskab. De dokumenterede også, at borgerskabets kvinder langt fra var politisk passive før opnåelsen af stemmeret. I de socialt-filantropiske foreninger som MSPCC gik kvinder som mænd på barrikaderne for moderskabet; alle kvinder havde ret til at blive mødre – og staten skulle tage omsorgen for mor og barn på sin kappe. I Skandinavien er den mest kendte fortolker af dette budskab Ellen Key, hvis bog fra år 1900 *Barnets Aarhundrede*,⁸ rettelig burde have heddet moderskabets og barnets århundrede. Moderskabet var for hende både i pagt med kvindens natur – kvinden burde ikke søge dispensation fra sit køn, som hun skrev – men det var også en vej til frigørelse og selvrealisering. I praksis fik disse idealer stor betydning for opbygningen af forskolelærerinde- og børnehavelærerindeuddannelserne. Her trivedes forestillingen om et åndeligt moderligt fællesskab, som både lærerinden og barnets biologiske moder tog del i – uanset, lærerinden naturligtvis vidste bedst, hvordan børn skulle opdrages.⁹

Gordons stædige forsøg på at lade samfundets fattigste komme til orde, når såvel filantropiens, moderskabets som barndommens historie skulle skrives er blevet hilst velkomment, men er også blevet kritiseret. Især har den amerikanske kvindehistoriker Joan W. Scott angrebet Gordon for at overvurdere kvindernes sociale råderum. Efter Scotts mening var klienterne ikke kun tvungne til at leve op til socialarbejdernes forestillinger om det gode moderskab, de indoptog dem også uden nødvendigvis selv at være bevidste om det.¹⁰

⁷ Linda Gordon: *Heroes of their own Lives. The Politics and History of Family Violence*, Harmondsworth: Penguin Books, 1988.

⁸ Ellen Key: *Barnets Aarhundrede*. Bd. I-II, Stockholm (1900), 1911.

⁹ Ann-Katrin Hatje: *Folkbarntädgården i Norden under 1880-1930-talen* i *Den jyske Historiker*, 67, juni 1994, s. 81-103 og Adda Hilden: *Lærerindeuddannelse* i *Adda Hilden og Erik Nørr: Dansk læreruddannelse 1791-1991*, Bd. 3, Odense: Odense Universitetsforlag, 1993, s. 192f.

¹⁰ Debatten er gengivet i *Signs*, vol. 15, no. 4, Summer 1990. Se også Gro Hagemann: *Postmodernismen en anvendbar men opålitelig bundsförvant* i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* no. 3, 1994, s. 19-34.

1990'ernes barndomshistorie er præget af forestillingerne om moderskabet og barndommen som sociale og kulturelle konstruktioner og af ønsket om at indfri aktørperspektivet. Kredsen af aktører er vokset – fra mødre til fædre, fra læger og filantroper til psykologer og sagsbehandlere, fra voksne til børn – hvilket er lige så lidt overraskende, som at det i 60'erne og de tidlige 70'ere var familien der var perspektivet og herefter moderskabet. Denne forskydning imod individet og dets rolle som historisk aktør synes at ligge i forlængelse af en udbredt antagelse i 1990'erne om, at identiteten er den enkeltes værk. Det handler om at *skabe sig – selv* for at parafrasere en bog af Kirsten Drotner.¹¹ 1990'erne menneske er subjekt for sit eget liv, og børn er blevet udstyret med sociale og familiemæssige rettigheder. Følgen er, at barndommen ikke længere et entydigt autoritetsforhold, som da Ariès skrev sin bog, men dagligt er genstand for forhandling mellem børn og voksne.

Hvor det i 1980'erne vrimlede med analyser af børneforsorgens institutioner,¹² har man i første halvdel af 1990'erne set en fornyet interesse for staten og de politikområder, der har betydning for barndommen og moderskabet, først og fremmest socialpolitikken. Under slagordet »Bringing the state back« har især amerikanske kvindehistorikere i de senere år ført en intens debat om fortolkningen af den amerikanske stats historie mellem 1880 og 1940. Udgangspunktet for debatten er, at staten på den ene side gennem sin politik er medvirkende til etablering og opretholdelse af de sociale og kønnede forskelle – på den anden side, så er den statslige politik selv et produkt af sociale og kønsbetingede forskelle. Kvinder og mænd har historisk haft forskellige holdninger til statslig velfærd, men hvilke og hvilken betydning det har haft i velfærdstatens tidlige epoke, det strides de lærde om. Statsteoretikeren Theda Skocpol har ligefrem talt om en maternalistisk epoke i den amerikanske stats historie mellem 1880 og 1920, hvor kvinder på tværs af sociale forskel havde politisk styrke til at få etableret en egentlig statslig forsorg for mor og barn.¹³ Historikeren Linda Gordon er gået kraftigt i

¹¹ Kirsten Drotner: *At skabe sig – selv. Ungdom, æstetik, pædagogik*. Kbh.: Gyldendal, 1991.

¹² Danske eksempler er Lis Petersen: *Stiftelsestøser – Kongebørn*. Slangerup: Dansk Psykologisk Forlag, 1987 og Nete Wingender: »Drivehuset for den sygnende Plante!« Børn og opdragelse i åndssvageanstalten Gl. Bakkehus 1855-1902, Slangerup: Dansk Psykologisk Forlag, 1992 samt Ning de Coninck-Smith: *Internaternes og skolens historie. Eller »Den lille innesperringen«*. Et bidrag til skulkingens historie i Danmark fra 1875-1914 i P.Aasen og A.O. Telhaug: *Takten, takten pass på takten*. Oslo: Norsk Gyldendal, 1992, s. 133-156.

¹³ Theda Skocpol: *Protecting Soldiers and Mothers. The Political Origins of Social Policy in the United States*, Cambridge Mass.: The Belknap Press of Harvard University Press, 1992.

rette med dette standpunkt, idet hun mener, at Skocpol på den ene side undervurderer de sociale forskelle kvinderne imellem og på den anden side ser bort fra, at der både blandt mandlige og kvindelige frontkæmpere på det socialpolitiske område var en udbredt enighed om, at kvinder skulle have ret til at være mødre. Derimod var der uenighed om, hvordan denne ret skulle sikres; om det skulle ske gennem statslig forsorg eller halv- eller helprivate pensionsordninger.¹⁴

Bag interesse for velfærdstatens historie skjuler sig en politisk diskussion om, hvilke veje socialforsorgen bør forfølge i USA ind i det 21. århundrede. Når debatten også har sat sit præg på den europæiske forskning,¹⁵ så skyldes det formodentlig, at det stadig stigende offentlige engagement i barndommen siden midten af 1960'erne – på trods af nedskæringer og besparelser efter oliekrisen i midten af 1970'erne – har givet kvinder mulighed for at vælge moderskabet uden at skulle fravælge arbejdet. Set i et kvindefrigørelses- og ligestillingsperspektiv giver det således ikke længere mening udelukkende at se den statslige politik som social control og kvindeundertrykkelse.

Barndom, staten og de professionelle i det 20. århundrede

I 1994 udkom tre bøger om barndom og den offentlige forsorg i henholdsvis Norge, Sverige og England. I Jan Eivind Myhre's *Barndom i Storbyen. Oppvekst i Oslo i velferdsstatens epoke* og Harry Hendrick's *Child Welfare. England 1872-1989* er det de lange linier, som er målet. I Maria Sundkvist's doktorafhandling *De vanartade barnen. Mötet mellan barn föräldrar och Norrköpings barnavårdsnämnd 1903-1905* er det den offentlige børneforsorgs tidlige historie, der bliver kortlagt.¹⁶

De tre forfattere er fælles om at se det offentliges engagement som centralt for almengørelsen af den borgerlige barndom, og skolen som nøgleinstitutionen. Både fordi den tvunge skolepligt indvarslede en kamp om barnets tid, en kamp skolen vandt i længden – og børnearbejdet (til dels) tabte. Men også fordi de nye professioner og den nye

¹⁴ Linda Gordon: *Social Insurance and Public Assistance: The Influence of Gender in Welfare Thought in the United States, 1890-1935*, *American Historical Review*, February 1992, s. 19-54 og debatten mellem Theda Skocpol og Linda Gordon i *Contention*, Vol. 2, No. 3, Spring 1993, s. 139-189.

¹⁵ Gisela Bock and Pat Thane (eds.): *Maternity and Gender Policies. Women and the Rise of the European Welfare States, 1880s-1950s*. London and New York: Routledge, 1991.

¹⁶ Harry Hendrick: *Child Welfare. England 1872-1989*, London and New York: Routledge, 1994, Jan Eivind Myhre: *Barndom i Storbyen. Oppvekst i Oslo i velferdsstatens epoke*. Oslo: Universitetsforlaget 1994, Maria Sundkvist: *De vanartade barnen. Mötet mellan barn föräldrar och Norrköpings barnavårdsnämnd 1903-1925*, Falkenberg: Hjelms Förlag 1994.

børneforsorg kom ud til børnene gennem skolen. Fra 1880'ernes og 90'ernes helbredsundersøgelser, skolebade og skolebespisning over de tætte forbindelser mellem skolen og »barnavårdsnämnden«, hvis danske modspil fra 1905 hed værgerådene, i årtierne omkring 1. Verdenskrig til efterkrigstidens modenhedstest, skolepsykolog og specialundervisning.

Men indfaldsvinklen på barndommens historie i det 20. århundrede er forskellig i de tre bøger. Hos Hendrick er det et udpræget »oppe-fra« perspektiv med vægt på lovgivning og kommissionsbetænkninger; hos Myhre er det barndommen i lyset af storbyudvikling. Det bliver til en historie, hvor byplanlægningen såvel som familien og dens ændring spiller en afgørende rolle. Fra 1950'ernes undersøgelser af husmoderen og hendes rengøringsmani over 1980'ernes ventelisteforældre til 90'ernes familie, som lignes med en kommandocentral, hvorfra familiemedlemmernes individuelle aktiviteter koordineres. Hos Sundkvist er perspektivet aktørernes, både dem i toppen og dem i bunden. Uenigheder om den nye lov skulle bruges i forebyggende øjemed eller som nødløsning personificeres i den kendte børnehavepædagog Maria Moberg og Norrköpings skoledirektør Johan Bager-Sjögren, en filantrop af den gamle skole. Lovens betydning for børn og forældre dokumenteres gennem en kortlægning af udvalgte børn og deres livshistorier. Sundkvist viser i sin undersøgelse, hvordan forældre i nogle situationer valgte at samarbejde med myndighederne omkring deres barn og dets fremtid – og i andre ikke gjorde det. Helt afhængigt af deres sociale situation. Men hendes undersøgelse bekræfter også Anne Løkkes danske undersøgelse fra 1990,¹⁷ at børneværnet især slog ned på drenge fra de fattigste sociale lag. Særlig børn af enlige mødre var udsatte. Og antallet af børn fjernet fra hjemmet oversteg langt prognoserne.

Sammenholdes Hendrick's og Myhre's brede fremstillinger tegner der sig et mere nuanceret billede af barndommen i det 20. århundrede end debaten mellem Ariès og deMause nåede frem til. Århundredeskiftet stod i moderskabets tegn; i 1930'erne fik børnepsykologien barnet til at dukke frem fra hendes skørter; efterkrigstiden var familieideologiens højtid, i 1960'erne og 1970'erne kulminerede det statslige engagement i barndommen. Herefter deler vandene sig, Myhre konkluderer, at den norske barndom stadig befinder sig i den »statsliggjorte epoke«, og at

¹⁷ Anne Løkke: *Vildfarende børn. Om forsømte og kriminelle børn mellem filantropi og stat 1880-1920*, Kbh.: Forlaget SocPol, 1990 og samme: *Børnereddere – Den private filantropi og behandlingen af kriminelle og forsømte børn i Danmark omkring år 1900*. *Historisk Tidsskrift*, bind 91 hæfte 1 Kbh. 1991. Børneforsorgen videre op i det 20. århundrede, se Anette Faye Jacobsen: *Kontrol og demokrati. Træk af dansk børneforsorgs historie 1933-1958*, *Historisk Tidsskrift* 89, s. 255-281.

familien, skolen og børnekulturen er de stabile faktorer i det 20. århundredes barndom. De ændrer sig, men forsvinder ikke. Hvorimod Hendrick er af den opfattelse, at barndommen er trådt ind i en ny fase, barndommen er nemlig blevet privatiseret. I takt med højredrejninger, privatiseringer af den offentlige sektor og en voksende social og kulturel forarmelse er børn i stigende grad ikke bare igen blevet et familieanliggende men også i stigende omfang blevet overladt til sig selv.

Myten om 1950'ernes gode barndom

Enigheder og forskelligheder mellem disse to udgaver af børns sociale historie i det 20. århundrede hænger naturligvis sammen med, at Myhre og Hendrick skriver sig ind i forskellige kulturelle og sociale sammenhænge. Men det er ikke en nyhed, at optimister strides med pessimister om den rette udlægning af barndommen. Det har de gjort siden århundredeskiftet, hvor optimisterne som Ellen Key troede på Barnets århundrede. Og pessimisterne frygtede det værste af det 20. århundredes fart og tempo.¹⁸ Idag er det hverdagskost i aviser, radio og tv. Nye kapitler af børnenes eller familiens historie kommer til, når der er behov for en ansvarlig voksenkommentar. Historien bruges som argument, eller mere præcist historierne. For som bl.a. Jan Eivind Myhre har vist i norsk sammenhæng, så skæres historien til, så den passer til formålet.¹⁹ Tragiske hændelser, som mord på børn eller børns selvmord, følges op af historiske udlægninger, hvor tv- og videovold kombineres med skilsmissetal, fattigdomskurver og sammenligninger mellem ind og udland. En enestående begivenhed bliver til en forfaldshistorie.

I USA, hvor mere end 20% af alle børn lever i fattigdom, 135.000 hver dag tager et våben med i skole, hvor der hver 14.time myrdes et barn under fem år og årligt dør 1200 børn som følge af omsorgsvigt,²⁰ har man set flere eksempler på en omfattende revision af barndommens og familiens historie i politisk øjemed. Tonen blev slået an med Neil Postmanns berømte pædagogiske essay *The Disappearance of Childhood* fra 1982 og med historikeren C. John Sommervilles *Barndommens storhed og*

¹⁸ J.S. Møller: Nogle sjælelige Forstyrrelser i Barnealderen. Foredrag ved Skolemødet i Roskilde, trykt i Folkeskolen 1910, nr. 28, 29, 30 og 31.

¹⁹ Jan Eivind Myhre: Hadde barna det verre før i tiden? Noen tanker om barndommens forandring i de siste generasjonene. Barn, Nytt fra Forskning om Barn i Norge, nr. 2, 1991, s. 25-51.

²⁰ Stephanie Coontz: *The Way we never were. American Families and the Nostalgia Trap*, New York: BasicBooks, 1992, s. 2 og 229.

fald udgivet samme år og oversat til dansk i 1990.²¹ Alle kritikere af den moderne amerikanske barndom synes enige om, at i 1950'erne var alting meget bedre. Kernefamilien gav børnene tryghed og varme, skilsmisserne var sjældne, ungdomskriminalitet og børnemishandling eksisterende ikke i stor målestok, og voksne så med fortrøstning på fremtiden. I de senere år har historikere imidlertid pillet ved forestillingerne om 1950'ernes paradisiske barndom uden dermed at fornægte, at problemerne i de amerikanske storbyer er reelle. I bogen *The Way we never were. American Families and the Nostalgia Trap* hævder den amerikanske historiker Stephanie Coontz således, at efterkrigstidens kernefamilie snarere var en undtagelse end reglen. Både før og efter har forskellige familieformer nemlig sameksisteret. Under depressionen og i krigsårene måtte familierne f.eks. holde sammen på hinanden og ikke kun på sig selv, og siden 1960'erne har de sammenbragte familier tegnet billedet. Kun i 1950'erne lykkedes det for en kort tid at holde de alternative familieformer stangen. Men kun på overfladen, for 1950'ernes velpolstrede kernefamilie var både af økonomiske, etniske og sociale årsager mindre udbredt end man skulle tro. Kernefamiliens almengørelse gik endvidere ikke for sig uden sværdslag. Det holdt hårdt at få kvinderne ud af arbejdsmarkedet, og brugen af nerve- og sovemedicin tog dramatisk til i takt med, at kvinderne blev forvist til hjemmet. 1950'erne var også en tid, hvor seksualmoralen løsnedes, uden at det dog indebar, at unges viden om sex og graviditet blev nævneværdigt forøget. Imodsætning til en udbredt nutidig antagelse om, at omfanget af teenagegraviditeter aldrig har været større, så toppede de i 1957. Når det idag forekommer omvendt, så skyldes det at modne kvinder får færre børn. Coontz fortolker statistikken på langs af historien og dokumenterer derved, at myter og moral styrer vores holdninger til familien, moderskabet og barndommen i en sådan grad, at de mest oplagte forklaringer på storbyens menneskelige omkostninger – som det moderne samfunds sociale og racemæssige ulighed – fortaber sig i tågerne. Det er kulturkritik overfor kulturpessimisme, og i Danmark genfindes denne indfaldsvinkel på barndommens nyeste historie hos forskerne med tilknytning til det nordiske BASUN-projekt.²²

²¹ Neil Postman: *The Disappearance of Childhood. How TV is Changing Children's Lives.* A Comet Book (1982) 1985 og C. John Sommerville: *Barndommens storhed og fald.* Kbh.: Spektrum 1990.

²² Se f.eks. Ole Langsted og Dion Sommer: *Småbørns livsvilkår i Danmark*, 2. rev. udgave, Kbh.: Hans Reitzels Forlag 1992 og Lasse Dencik: *Barnets færd mod velfærd*, *Moderna Tider*, juni/juli 1993, s. 31-36.

Barndommens grænser: seksualitet og børnearbejde

Vi ender, hvor vi startede nemlig med Ludmilla Jordanovas artikel om historikerne og børnene. I artiklen konkluderede hun nemlig, at godt nok var børns sociale historie en udfordring for historikerverdenen, men størst af alle udfordringer var barndommens historie, forstået som ideerne om barnet og deres forandring over tid. Det skyldtes, at den moderne kulturs sentimentalisering og dyrkelse af barnets gode natur gjorde det så godt som umuligt at få øje på barndommens kulturlighed. Jordanovas svar på den problemstilling var, at det ikke var barndommen slet og ret man burde studere, men dens grænseflader – altså sammenstødet med den voksne verden, og her var to områder centrale efter hendes mening, nemlig debatten om børns seksualitet og deres arbejde. Her kunne man i alle detaljer studere voksnes selvtilfredshed på den ene side – og deres angst og bekymring på den anden. Siden Jordanova skrev dette er der udkommet to bøger, der omhandler barndommens idéhistorie, nemlig Åsa Bergenheims afhandling *Barnet, libido och samhället. Om den svenska diskursen kring barns sexualitet 1930-1960* fra 1994²³ og Hugh Cunninghams *The Children of the Poor. Representation of Childhood since the Seventeenth Century* fra 1991.²⁴

Åsa Bergenheims afhandling er en beretning om, hvordan barnets seksuelle udvikling ændrede status fra moral til natur. Hun påviser i sin afhandling, hvordan tre syn på barnets seksualitet brydes i den svenske opdragelsesdebat mellem 1930-1960. På den ene side den klassiske opfattelse, at børn var seksuelt uskyldige og i den udstrækning man fandt seksuelle handlinger blandt børn, så måtte det skyldes smitte fra kammerater eller tjenestefolk. Enhver form for seksuel handling var symptom på anormalitet, og derfor gjaldt det for enhver pris om at forhindre børn i at udforske deres krop. Dette synspunkt var vigende i 1930'erne til fordel for den antagelse, at børn havde en seksualdrift, men at den først kom til udtryk i puberteten. Det var de etablerede eksperter, først og fremmest i medicinens verden, der indtog dette ambivalente standpunkt. Endelig var der de seksualradikale, som samstemmende med Reich mente, at den menneskelige seksualitet kunne blive et våben i en politisk kamp for et socialt mere retfærdigt og frigjort samfund. Seksuel lykke og socialisme var i deres tankegang hinandens gensidige forudsætninger.

²³ Åsa Bergenheim: *Barnet, libido och samhället. Om den svenska diskursen kring barns sexualitet 1930-1960*. Stockholm: Höglunds, 1994.

²⁴ Hugh Cunningham: *The Children of the Poor. Representations of Childhood since the Seventeenth Century*, Oxford: Blackwell 1991.

Cunningham belyser i sin bog, hvordan og hvorfor børnearbejdet blev kriminaliseret i løbet af det 19. århundrede. I hans undersøgelse afdekkes en række dobbeltheder, som har omgærdet interessen for barnet: frihed og lighed overfor afhængighed og ulighed, angst og bekymring overfor tillid og optimisme, skyld overfor uskyld. Men først og fremmest ser han forandringen i synet på barnet som en følge af en ny opfattelse af såvel samfundets som den menneskelige natur.

I oplysningstiden, hvor kampen imod slaveriet stod højt på den sociale dagsorden, lignedes proletarbarnet med slaven. Op igennem 1800-tallet blev evolutionslæren og kulturstadieteorierne det videnskabelige grundlag for den engelske imperialisme. De fremmede folkeslag var vilde og primitive, og hjemme i England var proletarbarnet af samme støbning. Det er fra den tid, udtrykket »street Arab« stammer, men børn blev også sammenlignet med laverestående og ækle dyr fra aber til rotter. Fra 1860'erne satte en sentimentalisering ind, barndommen blev et helligt refugium i en tid, hvor voksensamfundet blev mere og mere kritisk overfor byens ophobede fattigdom og politiske sprængfarlighed. Børn skulle reddes, de var ofre for en skæbne, de ikke selv var herrer over.

Kriminaliseringen af børnearbejdet betød i første omgang et forbud mod de mest helbredsødelæggende dele af børnearbejdet i minerne og i London's skorstene. Senere fulgte bestræbelser på at indskrænke det øvrige børnearbejde. Men fordi børns arbejde både var familie- og samfundsøkonomisk nødvendigt, blev half-timeren indtil 1890'erne anset for den idelle løsning, så der blev tid både til skole og arbejde – i teorien i hvertfald. I løbet af 1890'erne kom der en fornyet debat om skolebørns arbejde, fordi børnearbejdet ikke længere harmonerede med forestillingen om den gode barndom. Arbejdet gjorde børnene voksne før tiden – ødelagde dem fysisk og moralsk – og tog jobs fra de voksne. Skolen erstattede arbejdet, og børns og voksnes verden blev skilt ad. Cunningham konkluderer, at barndommen i løbet af det 20. århundrede har bevæget sig fra at være forældrenes ansvar til at blive statens. De skiftede ideologier om den gode barndom har bygget bro over de sociale grøfter, og der er sket en nationalisering og en homogenisering af barndommen; den borgerlige barndom er blevet en selvfølgelighed, barndommen er blevet et med barnets natur.

Morale

Hvilken morale kan vi så drage ud af disse skitser over de sidste 5 års udgivelser indenfor feltet børns social historie – barndommens historie? Vi kan ihvertfald lære een ting, og det er, at historikerne ikke er ufølsom-

me overfor den offentlige debat om børn. Gennemgående er den historiske forskning i disse år skrevet i mol og ikke i dur. I nogle tilfælde kunne man sige, at historikerne bidrager til forestillingerne om den oprindeligt gode barndom, som er blevet spoleret af moderniteten og de voksnes projektmageri, i andre findes en mere usikker vaklen mellem stabilitet og forandring og hos atter andre ses kernefamiliens død, som det der kan redde barndommen. Afspejler det den voksne generations evige problemer med at forstå den næste generation? Er det fordi vores forventninger til barndommen er større end nogensinde før og vores bekymringer tilsvarende større? Eller handler det mere om historikernes udsatte stilling i et moderne samfund, hvor traditioner dagligt eroderes bort i fornyelsens og forandringernes hellige navn?

Man kan også lære, at forandringerne i voksenverdenen slår igennem i de temaer, der gennemspilles i historievidenskaben. I skiftet fra familien til moderskab og stat som ramme for fortolkningen af børns sociale historie kan der efter min mening trækkes en lige linie både til kvinders indtog i den akademiske verden og på det øvrige arbejdsmarked – men også til en ændring i manderollen i retning af intimisering og tættere kontakt med børnene. Bidragene til barndommens historie handler altså i mindst lige så høj grad om de voksne, som har skrevet dem og det samfund, de lever i, som om brud og kontinuitet i børns liv.

Inspireret af Henrik Kaare Nielsen's bog *Kultur og modernitet*²⁵ har jeg ønsket at vise, hvordan barnets natur og historie bruges både i hverdagen og i forskningen, som et led i dannelsen af den voksnes identitet og selvforståelse. Efter min mening er det således næppe tilfældigt, at det er historierne om moder- og faderskabet, velfærdsstaten og de professionelle forvaltere af barndommen samt den svære grænse mellem at være barn og voksen, der fylder i de seneste udgaver af børns sociale historie, henholdsvis barndommens historie. Disse områder udgør i 1990'erne kulturelle kampfelter, hvor barndom og voksendom konfronteres og konstitueres.

1990'ernes barndomshistorikere tegner et billede af det 20. århundredes barndom, som en proces mere præget af tvetydigheder og usikkerheder end af det modsatte. Ligesom idag har der altid været optimister og pessimister til – og den voksne verdens blik på barnet har generelt været mere flakkende end fast og koncist. Man fristes til at hævde, at netop fordi usikkerhederne omkring barnet har været fremherskende, har der været god brug for at bruge barnets natur såvel som dets historie som argument for at ville barnets bedste.

²⁵ Henrik Kaare Nielsen: *Kultur og modernitet*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 1993.